

НАЦІОНАЛЬНИЙ ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНИЙ
ЗАПОВІДНИК «ПЕРЕЯСЛАВ»

ПЕРЕЯСЛАВІКА

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Збірник наукових статей

ВИПУСК 12 (14)

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНИЙ
ЗАПОВІДНИК «ПЕРЕЯСЛАВ»**

П Е Р Е Я С Л А В І К А
Наукові записки

**Збірник наукових статей
Міжнародна історико-краєзнавча конференція
«Наукові студії М.І. Сікорського»**

Випуск 12 (14)

УДК 94(477)(08)

П 27

ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: Збірник наукових статей. – 2017. – Випуск 12 (14). – 566 с.

Рецензенти: Молоткіна В.К., доктор історичних наук, професор; Ніколаєць Ю.О., доктор історичних наук, професор.

Редакційна колегія: Лукашевич О.М., кандидат історичних наук, доцент (головний редактор); Бузян Г.М., Заслужений працівник культури України; Вовкодав С.М.; Гайдаєнко І.В., кандидат історичних наук (відповідальний секретар); Жам О.М.; Колибенко О.В., кандидат історичних наук, професор; Кузьменко А.В., кандидат історичних наук, старший науковий співробітник; Тетеря Д.А.; Ткаченко В.М., кандидат історичних наук, старший науковий співробітник; Ткаченко Н.Г.; Юрченко О.В., кандидат історичних наук.

Рекомендовано до друку Вченою радою Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

До збірника увійшли матеріали II-ї Міжнародної історико-краєзнавчої конференції «Наукові студії М. І. Сікорського», присвяченої засновнику Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», Герою України Михайлу Івановичу Сікорському.

Для істориків, краєзнавців, викладачів, аспірантів, студентів та усіх, кого цікавлять культурні надбання України.

Зважаючи на свободу наукової творчості, редколегія бере до публікації й статті тих авторів, думки яких не в усьому поділяє.

На першій сторінці обкладинки: фото Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини (70-і рр. ХХ ст.); фото Героя України, фундатора музейної справи на Переяславщині М.І. Сікорського.

Перекладач та редактор англійських текстів: Василь Набок.

ISBN 978-617-7009-00-0

Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав», 2017

**NATIONAL HISTORICAL AND ETHNOGRAPHIC
RESERVE «PEREYASLAV»**

P E R E Y A S L A V I C A
Proceedings

**Collection of scientific articles
The II-nd International local history conference
«Research Studio M. I. Sikorsky»**

Volume 12 (14)

UDK 94 (477)(08)

P 27

PEREYASLAVICA: Scientific notes of the National historical and ethnographic reserve «Pereyaslav»: Collection of scientific articles. – 2017. – Issue 12 (14). – 566 S.

Reviewers: Molotkina V.K., Doctor of Historical Sciences, Professor; Nikolayets Y.O., Doctor of Historical Sciences, Professor.

Editorial board: Lukashevych O.M., Candidate of Historical Sciences, Associate Professor (editor-in-chief); Buzian G.M., Honored Worker of Culture of Ukraine; Vovkodav S.M.; Gaidaienko I.V, Ph.D. in History (responsible secretary); Zham O.M.; Kolybenko O.V., Candidate of Historical Sciences, Professor; Kuzmenko A.V., Candidate of Historical Sciences, Senior Researcher; Teterya D.A.; Tkachenko V.M., Candidate of Historical Sciences, Senior Researcher; Tkachenko N.G.; Yurchenko O.V., Candidate of Historical Sciences.

Recommended for publication by the Academic Council of the National Historical and Ethnographic Reserve «Pereyaslav»

The collection includes materials of the II-nd International local history conference «Research Studio M. I. Sikorsky», dedicated to the founder of the National historical and ethnographic reserve «Pereyaslav», Hero of Ukraine to Mykhailo Ivanovych Sikorsky.

For historians, ethnographers, teachers, graduate students, students and all those interested in the cultural heritage of Ukraine.

In view of the freedom of scientific creativity, the editorial board takes on the publication and articles of those authors whose thoughts are not shared.

On the first page of the cover: photo of the Museum of folk architecture and life of the Middle Dnipro region (1970s); photo of the Hero of Ukraine, the founder of the museum affair in Pereyaslav region M. Sikorsky.

Translator and editor of English texts: Vasyl Nabok.

ISBN 978-617-7009-00-0

National historical and ethnographic reserve «Pereyaslav», 2017

ВІД УПОРЯДНИКІВ

6-7 жовтня 2016 р. у Національному історико-етнографічному заповіднику «Переяслав» відбулася II-га Міжнародна історико-краєзнавча конференція «Наукові студії М. І. Сікорського», присвячена патріарху музейної справи і краєзнавцю, Герою України М.І. Сікорському.

До програми конференції було включено 107 тем 112-ти дослідників з провідних науково-дослідних, науково-освітніх та культурно-просвітницьких закладів України, серед яких Науково-дослідний інститут українознавства Міністерства освіти і науки України, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Донецький національний університет ім. Василя Стуса, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України, Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, Національний заповідник «Хортиця», Харківський історичний музей імені М.Ф. Сумцова, Львівський літературно-меморіальний музей І. Франка, Національний заповідник «Замки Тернопілля», Національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець», Національний архітектурно-історичний заповідник «Чернігів стародавній», Музей історії м. Києва, Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця», Національний історико-культурний заповідник «Чигирин».

З вітальним словом до учасників конференції звернувся к. і. н., генеральний директор НІЕЗ «Переяслав» О.М. Лукашевич.

На пленарному засіданні з доповідями виступили: етнолог, ветеран Національного музею народної архітектури та побуту України, заслужений працівник культури України С.В. Верговський (Київ), дослідник давньої історії Переяславщини, к. і. н., професор, завідувач науково-дослідного відділу «Археологічний музей» НІЕЗ «Переяслав» О.В. Колибенко (Переяслав-Хмельницький), к. і. н., старший науковий співробітник КЗ «Харківський історичний музей імені М.Ф. Сумцова» Ю.А. Конюшенко (Харків), молодший науковий співробітник Фонду Президентів України Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського А.М. Кушерський (Київ), к. і. н., докторант ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» Т.Ю. Нагайко (Переяслав-Хмельницький), історик, краєзнавець, перший директор Національного заповідника «Хортиця», д. і. н. А.Л. Сокульський (Запоріжжя), к. і. н., завідувач відділу української етнології Науково-дослідного інституту українознавства Міністерства освіти і науки України Ю.С. Фігурний (Київ).

Робота конференції проводилась у двох секціях. I-й напрямком – актуальні питання археологічних, історичних та історіографічних досліджень, охорона пам'яток історії та культури. II-га секція – проблеми вивчення матеріальної та духовної спадщини українського народу, мистецтвознавчі практики.

7 жовтня відбулося заключне пленарне засідання, на якому була розроблена резолюція конференції. Відзначено, що доповіді й повідомлення, озвучені на науковому зібранні, свідчать про інтерес широкого кола науковців до запропонованої тематики, сприяють розкриттю проблемних питань української етнографії, джерелознавства, краєзнавства, популяризації національної культури.

Під час роботи конференції демонструвались фотовиставки НІЕЗ «Переяслав»: «Так починався скансен на Татарській горі», «Михайло Сікорський: літопис життя...», презентувались наукові, мистецтвознавчі видання видавництва «Видавець Олег Філюк».

Після засідання колеги-музейники розповіли про науково-дослідну і науково-освітню діяльність своїх закладів. Для гостей і учасників заходу була проведена оглядова екскурсія містом та музеями НІЕЗ «Переяслав».

Результатом роботи конференції є даний збірник наукових записок НІЕЗ «Переяслав» – «Переяславіка».

Редакційна колегія «Переяславіки»

ЗМІСТ

ВІД УПОРЯДНИКІВ	5
<i>Світлана Авраменко</i> ВНЕСОК ПАРАФІЯЛЬНОГО ДУХОВЕНСТВА У РОЗВИТОК ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В ПЕРЕЯСЛАВСЬКОМУ ПОВІТІ ПОЛТАВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ (СЕРЕДИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)	11
<i>Наталія Астапенко</i> ПРОВЕДЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ СВЯТ ЛІТНЬОГО КАЛЕНДАРНОГО ЦИКЛУ У НАЦІОНАЛЬНОМУ МУЗЕЇ НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА ПОБУТУ УКРАЇНИ: ТРАДИЦІЇ І СУЧАСНІСТЬ	16
<i>Валентина Білоусько, Галина Бузян</i> ДВА УНІКАЛЬНІ АРТЕФАКТИ З ПОСЕЛЕННЯ ТРИПІЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ КОСЕНІВКА	21
<i>Інна Більченко</i> ДЖЕРЕЛЬНА ТА ІСТОРИОГРАФІЧНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МИХАЙЛА СІКОРСЬКОГО – ФУНДАТОРА МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ	29
<i>Ірина Бова</i> КОЛЕКЦІЯ СУЛІЙ У ФОНДОВІЙ ЗБІРЦІ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО- ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»	36
<i>Надія Бойко</i> НАЦИСТСЬКИЙ РЕЖИМ НА ПЕРЕЯСЛАВЩИНІ В СПОГАДАХ ОЧЕВИДЦІВ (ОГЛЯД ДОКУМЕНТІВ ЦДАГО УКРАЇНИ)	43
<i>Валентина Бойченко</i> ХАТНІ ІКОНИ СЕРЕДНЬОЇ НАДДНІПРЯНЩИНИ З КОЛЕКЦІЇ НМНАПУ	50
<i>Олег Болюк</i> ДЕРЕВ'ЯНІ САКРАЛЬНІ СПОРУДИ ПОКУТТЯ: ЛОКАЛЬНІ ВЗАЄМОВПЛИВИ ТЕСЛЯРСТВА І ТОПОГРАФІЯ АРХІТЕКТУРНОГО ДЕКОРУ	57
<i>Галина Бузян</i> М. І. СІКОРСЬКИЙ ТА АРХЕОЛОГІЯ ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ 50-80-Х РР. ХХ СТ.	64
<i>Галина Бузян, Олександр Юрченко</i> ДОСЛІДНИКИ АРХЕОЛОГО-АРХІТЕКТУРНИХ ПАМ'ЯТОК ПЕРЕЯСЛАВА 40 – 60-Х РР. ХХ СТ.: МАТЕРІАЛИ ДО ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОГО ДОВІДНИКА	89
<i>Марія Верговська</i> ЖИТТЯ ТА ПОБУТ СІЛЬСЬКИХ ПАРАФІЯЛЬНИХ СВЯЩЕНИКІВ СЕРЕДНЬОЇ НАДДНІПРЯНЩИНИ КІНЦЯ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.	107
<i>Сергій Верговський</i> МИКОЛАЇВСЬКА ЦЕРКВА 1763 Р. З С. ГОРОДИЩЕ МЕНСЬКОГО Р-НУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛ. (ДО ОБГРУНТУВАННЯ ВІДТВОРЕННЯ ПЕРВІСНОГО ВИГЛЯДУ)	111
<i>Сергій Вовкодав, Олександр Юрченко</i> СИСТЕМА ЗАСЕЛЕННЯ ПІЗНЬОРИМСЬКОГО ЧАСУ БАСЕЙНУ Р. БРОВАРКА НА ПЕРЕЯСЛАВЩИНІ	121
<i>Петро Вовченко</i> ТРАДИЦІЯ ВКРИВАННЯ ДАХІВ М'ЯТОЮ СОЛОМОЮ НА ПОЛТАВЩИНІ ТА СЛОБОЖАНЩИНІ ТА ЇЇ ПРОДОВЖЕННЯ В МУЗЕЯХ ПРОСТО НЕБА	135
<i>Віталій Гедз</i> Г.С. ЧЕРЕШНЬОВ – ФУНДАТОР ФОНДОВОЇ КОЛЕКЦІЇ МАКАРІВСЬКОГО РАЙОННОГО ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ	142

Людмила Главацька НАРОДНИЙ ОДЯГ РОЖНЯТІВСЬКОГО ТА ДОЛИНСЬКОГО РАЙОНІВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛ. КІНЦЯ ХІХ – СЕРЕДИНИ ХХ СТ. (НА МАТЕРІАЛАХ ПОЛЬОВИХ ЕКСПЕДИЦІЙ ТА КОЛЕКЦІЇ НМНАПУ)	146
Олена Громова КОЖУХ У ПОБУТІ ТА РОДИННІЙ ОБРЯДОВІСТІ УКРАЇНЦІВ	153
Тетяна Грудевич ВІТАЛЬНІ ЛИСТІВКИ З ОСОБИСТОГО АРХІВУ М.І. СІКОРСЬКОГО (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ФОНДОВОЇ КОЛЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО- ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»)	159
Тетяна Грудевич, Олена Жам ЧОРНИЛЬНИЦІ ХІХ – 70-Х РР. ХХ СТ. У ЗІБРАННІ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»: ХАРАКТЕРИСТИКА КОЛЕКЦІЇ	162
Сергій Губський РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ УПСР І УСДРП В РОКИ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1920 РР.	170
Станіслав Дембіцький ВПЛИВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ТА ДУХОВНОЇ СПАДЩИНИ Т.Г. ШЕВЧЕНКА НА ЖИТТЯ ГРОМАДИ ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ. 1861–1916 РР.	176
Руслан Дубина БОНДАРСТВО ЯК ОДИН ІЗ ДОПОМІЖНИХ ПРОМИСЛІВ НАСЕЛЕННЯ СХІДНОЇ БОЙКІВЩИНИ (НА МАТЕРІАЛАХ ПОЛЬОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ)	183
Олена Жам, Наталія Ткаченко РЕКОНСТРУКЦІЯ КОЗАЦЬКОЇ ЗАЛОГИ ХVІІ СТ. НА ТЕРИТОРІЇ МУЗЕЮ НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА ПОБУТУ СЕРЕДНЬОЇ НАДДНІПРЯНЩИНИ: ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ	188
Наталія Зайка ПЕРЕЯСЛАВСЬКІ ВИШИТІ РУШНИКИ 60–90-Х РР. ХХ СТ.: ТРАДИЦІЙНІ РИСИ ТА ОСОБЛИВОСТІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ФОНДОВОЇ ЗБІРКИ НІЕЗ «ПЕРЕЯСЛАВ»)	198
Ніна Зозуля ПОРЯДКУВАННЯ ТА ПРИКРАЩАННЯ ПОДІЛЬСЬКИХ ХАТ НАПЕРЕДОДНІ ВЕЛИКОДНЯ: ТРАДИЦІЇ ТА СЬОГОДЕННЯ	206
Світлана Зубер ВЕСІЛЬНИЙ ОБРЯДОВИЙ ХЛІБ СЕРЕДНЬОЇ НАДДНІПРЯНЩИНИ: ПРАВОБЕРЕЖНІ ТА ЛІВОБЕРЕЖНІ СЕЛА	214
Надія Зяблюк МАСНИЦЯ НА КИЇВЩИНІ. ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.	221
Анатолій Іваненко МОСКОВСЬКА ВІЙСЬКОВА ПРИСУТНІСТЬ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ФАКТОР УХВАЛЕННЯ ПЕРЕЯСЛАВСЬКОЇ УГОДИ 1659 РОКУ	234
Олена Калінович, Юрій Калінович, Людмила Шкіра, Микола Шкіра ЖІНОЧІ ПОЯСИ (КРАЙКИ) ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ, ПОЛТАВЩИНИ ТА ЧЕРКАЩИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. У ФОНДОВОМУ ЗІБРАННІ НІЕЗ «ПЕРЕЯСЛАВ»	244
Тетяна Карандєєва ТРАДИЦІЙНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ІНТЕР'ЄР ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ТРАДИЦІЙНО-ЗВИЧАЄВОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНЦІВ (НА МАТЕРІАЛІ ЕКСПЕДИЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ)	249

Галина Кобаса КОЛЕКЦІЯ ПАМ'ЯТОК ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У ФОНДАХ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАПОВІДНИКА «ЗАМКИ ТЕРНОПІЛЛЯ»	254
Георгій Кожолянко ПРОВЕДЕННЯ МУЗЕЯМИ ЕТНОГРАФІЧНИХ ЕКСПЕДИЦІЙ НА ПОЧАТКУ XXI СТ.: ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	260
Олександр Кожолянко ЕТНІЧНІ ТА ЕКОМУЗЕЇ БУКОВИНИ	267
Юлія Конюшенко МИКОЛА ФЕДОРОВИЧ СУМЦОВ – ФУНДАТОР МУЗЕЮ СЛОБІДСЬКОЇ УКРАЇНИ	271
Світлана Копилова СТВОРЕННЯ 3-D ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ЯК ЕТАП ПРОЕКТУВАННЯ МУЗЕЙНОЇ ЕКСПОЗИЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ПРОЕКТУ СІЧОВОГО КУРЕННЯ)	276
Зінаїда Косицька ВИТИНАНКИ УКРАЇНСЬКИХ МАЙСТРІВ З КОЛЕКЦІЇ О.М. ПЕТРИЧЕНКА В ІСТОРИКО-ХУДОЖНЬОМУ МУЗЕЇ М. ДОМОДЕДОВО МОСКОВСЬКОЇ ОБЛ., РОСІЯ	283
Людмила Костенко НАРОДНІ РЕМЕСЛА ТА ПРОМИСЛИ ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ КІНЦЯ XIX – 60-X РР. XX СТ.	292
Наталія Костюк ДІЯЛЬНІСТЬ КУЛЬТУРНИХ ЦЕНТРІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В РОЗБУДОВІ МУЗЕЮ КОБЗАРСТВА НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО- ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»	298
Олеся Кулішова СТАРОДАВНЯ САКРАЛЬНА ТКАНИНА – ГАПТОВАНА ПЛАЩАНИЦЯ КІНЦЯ XVI СТ.	308
Наталія Кухарєва ЛІТЕРАТУРНА ТВОРЧІСТЬ Т. Г. ШЕВЧЕНКА ПЕРЕЯСЛАВСЬКОГО ЦИКЛУ	313
Ірина Кучеренко, Олена Калінович ЛІТОГРАФІЇ ХУДОЖНИКІВ З. ТОЛКАЧОВА І М. ГОРШМАНА ДО ТВОРІВ КЛАСИКА ЄВРЕЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ШОЛОМ-АЛЕЙХЕМА У ФОНДОВОМУ ЗІБРАННІ НІЕЗ «ПЕРЕЯСЛАВ»	320
Андрій Кушерський ПОДАРУНКИ ПРЕЗИДЕНТАМ УКРАЇНИ ЯК ОСНОВА МУЗЕЙНОЇ КОЛЕКЦІЇ (НА МАТЕРІАЛАХ КОЛЕКЦІЇ ФОНДУ ПРЕЗИДЕНТІВ УКРАЇНИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО)	324
Оксана Ликова КЕРАМОЛОГІЧНА КОЛЕКЦІЯ МУЗЕЮ: ТРАДИЦІЙНІ Й НОВІ СПОСОБИ ФОРМУВАННЯ (НА ПРИКЛАДІ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ-ЗАПОВІДНИКА УКРАЇНСЬКОГО ГОНЧАРСТВА В ОПШІНОМУ)	330
Роман Литвиненко БАБІНСЬКІ ПАМ'ЯТКИ СЕРЕДНЬОЇ НАДДНІПРЯНЩИНИ В СИСТЕМІ СТАРОЖИТНОСТЕЙ КУЛЬТУРНОГО КОЛА БАБИНЕ	336
Олександр Литовченко ПАМ'ЯТКИ АРХІТЕКТУРИ ЧЕРНІГОВА У КІНОСТРІЧЦІ «ДОПІНГ ДЛЯ АНГЕЛІВ» (1990 Р.)	345
Юрій Мицик, Інна Тарасенко ВАЖЛИВИЙ ТВІР XIX СТ. ПРО ЦЕРКВИ ПЕРЕЯСЛАВА	350

Людмила Назаренко КАХЛІ ПЕТРА ГАВРИЩІВА У ФОНДОВІЙ КОЛЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА ПОБУТУ УКРАЇНИ	353
Наталія Павлик Т.Г. ШЕВЧЕНКО ТА ШЕВЧЕНКІАНА І.С. МАРЧУКА: ДО ПИТАННЯ ТВОРЧИХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ	360
Світлана Пригонюк ТВОРЧИСТЬ ВАСИЛЯ ЗАВГОРОДНЬОГО: ІСТОРИОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	366
Олександр Прядко ІРКЛІВСЬКА ФОРТЕЦЯ XVII–XVIII СТ.	374
Віктор Ревега МАРКИ УКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ З ФОНДОВОЇ КОЛЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО- ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»	381
Наталія Ревега ДЕРЕВ'ЯНІ ЦЕРКВИ КИЇВСЬКОГО ПОЛІССЯ КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ. ТА САКРАЛЬНІ ПРЕДМЕТИ З ІВАНКІВСЬКОГО РАЙОНУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛ. У ФОНДОВОМУ ЗІБРАННІ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»	388
Тамара Русінова КОЛЕКЦІЯ МІДНИХ МОНЕТ З ФОНДОВОЇ ЗБІРКИ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА ПОБУТУ УКРАЇНИ	399
Раїса Свирида ТРАДИЦІЙНІ ПЕЧІ ПОЛІССЯ Й НАДДНІПРЯНЩИНИ	406
Олена Склярова ПИТАННЯ СОБОРНОСТІ В ПРОГРАМОВИХ ДОКУМЕНТАХ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ (КІНЕЦЬ XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)	415
Арнольд Сокульський СПРОБА ІДЕНТИФІКАЦІЇ ВЕЛИКОГО ОБРАЗУ МЕТОДОМ ІСТОРИЗМУ	421
Арнольд Сокульський УКРАЇНА КОЗАЦЬКА: ФІЛОСОФІЯ ПІЗНАННЯ Й ЕСТЕТИКА ІСТОРИЧНОЇ ПОЕМИ ВАЛЕНТИНА СЕВЕРИНЮКА	428
Арнольд Сокульський, Євген Сокульський ЕКСПОНЕНЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК: ЩО ДАЛІ?	436
Каріна Солдатова КОЛЕКЦІЯ КЕРАМІЧНИХ МИСОК ТА ТАРЛОК НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЗАПОВІДНИКА «ГЕТЬМАНСЬКА СТОЛИЦЯ» (XVII–XVIII СТ.)	440
Мирослава Татарчук МАЙСТРИ НАРОДНИХ МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ТА МУЗИКАНТИ НАДДНІПРЯНЩИНИ	446
Дмитро Тетеря, Олександр Юрченко ЗБРОЯ БЛИЖНЬОГО БОЮ ДАВНЬОРУСЬКОЇ ДОБИ З ТЕРИТОРІЇ ПІВДЕННО- ЗАХІДНОЇ ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ	455
Світлана Тетеря «МОСКОВСЬКИЙ ПЕРІОД» У ФОРМУВАННІ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ГЕОРГІЯ ТКАЧЕНКА	466
Наталія Ткаченко, Катерина Прокопенко ПЕРЕЯСЛАВСЬКИЙ ІКОНОПИСЕЦЬ ВАСИЛЬ КОРНІЙОВИЧ РУДЕНКО ТА ЙОГО РОБОТИ У ФОНДОВІЙ КОЛЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО- ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»	474

Андрій Товкайло ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ АДВОКАТІВ ПЕРЕЯСЛАВЩИНИ ТА РОЛЬ СОЮЗУ УКРАЇНСЬКИХ АДВОКАТІВ У ПЕРШОМУ УКРАЇНСЬКОМУ АДВОКАТСЬКОМУ САМОВРЯДУВАННІ	481
Валентина Троцька ДО ПИТАННЯ ВИВЧЕННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ДАВНЬОЇ КЕРАМІКИ В УКРАЇНІ (1954–1990 РР.)	487
Олена Трощинська КОЛЕКЦІЯ КАРТИН «КОЗАК МАМАЙ» СУЧАСНИХ ХУДОЖНИКІВ З ФОНДІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЗАПОВІДНИКА «ЧИГИРИН»	494
Юрій Фігурний ВАГОМИЙ ВНЕСОК М. СІКОРСЬКОГО У ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОКУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ	501
Ганна Філіпова РЕЗОНАНС НАВКОЛО ПОЖЕЖІ КИСВО-ПЕЧЕРСЬКОЇ ЛАВРИ 1718 Р. ЗА МАТЕРІАЛАМИ З ФОНДІВ ЦДІАК ТА ІР НБУВ	509
Вікторія Філь РУШНИКИ У ВЕСІЛЬНОМУ ОБРЯДІ НАДДНІПРЯНЩИНИ ХХ СТ. (ЗА ЕКСПЕДИЦІЙНИМИ МАТЕРІАЛАМИ СМІЛЯНСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛ.)	514
Наталія Чергик ЕКСПОЗИЦІЯ ПРОСТО НЕБА НА О. ХОРТИЦЯ В РОБОТАХ ЗАКРИТОГО КОНКУРСУ 1969 Р.: ДО ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО КОМПЛЕКСУ «ЗАПОРОЗЬКА СІЧ»	525
Лідія Чередниченко РОБОТИ МАРІЇ ОКСЕНТІВНИ ПРИЙМАЧЕНКО (З ФОНДОВОЇ КОЛЕКЦІЇ НІЕЗ «ПЕРЕЯСЛАВ»)	533
Жанна Чечель НАУКОВИЙ СПАДОК ЛЕСІ ДАНЧЕНКО У КУЛЬТУРНІЙ КЕРАМОЛОГІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.	537
Валентина Шакула, Олена Жам КОЛЕКЦІЯ ГОЛОВНИХ УБОРІВ ІЗ СОЛОМИ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО- ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»	541
Марія Юрійчук НАРОДОЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ І–ІІ СТУПЕНЯ С. НОВОСІЛКА: ДО ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ	546
Олена Якубенко АНТРОПОМОРФНА ТА ЗООМОРФНА ПЛАСТИКА З ТРИПІЛЬСЬКОГО ПОСЕЛЕННЯ СОЛОНЧЕНИ ІІ НА ДНІСТРІ	549
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	562

БАБІНСЬКІ ПАМ'ЯТКИ СЕРЕДНЬОЇ НАДДНІПРЯНЩИНИ В СИСТЕМІ СТАРОЖИТНОСТЕЙ КУЛЬТУРНОГО КОЛА БАБИНЕ

Статтю присвячено загальній характеристиці й оцінці бабинських пам'яток Середньої Наддніпрянщини. Робиться висновок щодо приналежності цих пам'яток до дніпро-бузького лісостепового локального варіанту дніпро-прутської бабинської культури.

Ключові слова: Середня Наддніпрянщина, бронзовий вік, культурне коло Бабине, дніпро-прутська бабинська культура, дніпро-бузький локальний варіант, могильники, поселення.

Історія досліджень і сучасний стан проблеми. Процес накопичення джерел і дослідження бабинських пам'яток Середньої Наддніпрянщини від виявлення перших пунктів тоді ще культурно не визначених поселень і поховань наприкінці ХІХ ст. [6; 9; та ін.] до сьогоднішнього пройшов майже 130-річний шлях. Культурно-хронологічна атрибуція старожитностей, які нас цікавлять, розпочалася від 50-х рр. ХХ ст., коли на Нижньому Дніпрі було досліджене поселення Бабине ІІІ з характерною керамікою, прикрашеною багатоваликковим декором [8] і поселення з багатоваликковою керамікою стали виділятися в окрему групу пам'яток бронзового віку в Українському Лісостепу і Поліссі [1; 2]. Суттєве поповнення джерельної бази бабинських могильників пов'язане з роботами новобудовних експедицій Інституту археології АН УРСР, окремих вишів і краєзнавчих музеїв, що припадають здебільшого на 1970-і – 1980-і рр., меншою мірою – на пізніший період. В узагальнюючих працях цього періоду бабинські (в тогочасній номенклатурі – культури багатоваликкової кераміки, КБК) пам'ятки Середньої Наддніпрянщини розглядалися як частина загального масиву однокультурних пам'яток Надчорномор'я [4; 7, с. 451, карта 10]. Якісно новий підхід в оцінці КБК висунула С.С. Березанська, запропонувавши виділити в рамках культури декілька локальних варіантів. Зокрема пам'ятки північної України авторкою виокремлено в середньодніпровський варіант КБК [5, с. 14-23]. Згодом ідея неоднорідності розглядуваного археологічного феномену та зміни його культурно-таксономічного статусу набула подальшого розвитку і оформилась у концепцію культурного кола/області Бабине, яке включає в себе три бабинські культури – волго-донську (ВДБК), дніпро-донську (ДДБК) і дніпро-прутську (ДПБК). Дві перші культури є гомогенними, а остання – складається з трьох локальних варіантів: дніпро-дністровського степового, дніпро-бузького лісостепового і дністро-прутського [18; 19; 21; 29]. Пам'ятки Середньої Наддніпрянщини в цій схемі включено до дніпро-бузького варіанту ДПБК [19, с. 8-9; 21, с. 116-118, рис. 5]. Попри очевидну за характером самих джерел і ґрунтовно продемонстровану в публікаціях локальну особливість бабинських старожитностей басейну Середнього Дніпра, деякі автори продовжують оперувати по відношенню до них застарілими або малоінформативними через свою недиференційованість таксономічними одиницями – КБК, бабинська культура, бабинський тип [10, с. 83; 13; 14; 25; 27, с. 61, 66]. Більш того, мають місце випадки штучного змішування пам'яток різних бабинських культур (ДДБК і ДПБК) в єдиній характеристиці та єдиній схемі періодизації [14, с. 93-96, 165-170, рис. 53-62]. Відтак є потреба вкотре, проте цього разу акцентовано, дати характеристику й оцінку бабинських пам'яток Середньої Наддніпрянщини, що ми намагаємося стисло реалізувати у статті, яка пропонується увазі зацікавленого читача.

Джерельна база та ареал. На сьогодні масив джерел, що пов'язується з дніпро-бузьким варіантом ДПБК, включає 302 поховання, які походять зі 180 курганів і 2 ґрунтових могильників, а також до сотні поселень. Зрозуміло, що якість та інформативність цих матеріалів є неоднаковою. Менш інформативними, з огляду на методику розкопок, способи фіксації, кабінетного опрацювання та збереження джерел, є пам'ятки, досліджені наприкінці

XIX – у першій пол. XX ст. Значно інформативнішими видаються дані, отримані протягом останнього півсторіччя, насамперед за часів новобудовної археології. Крім якіснішої методики польових досліджень, повноти звітів і публікацій, частина цих розкопок (на жаль, незначна) характеризується, нехай і мінімальною, але комплексністю, за рахунок антропологічних і археологічних визначень кісток, радіокарбонівих дат тощо.

Ареал дніпро-бузького варіанту ДПБК визначався шляхом картографії культурно-діагностичних поховальних пам'яток [детальніше про методику див.: 20]. Доступні сьогодні джерела окреслюють його областю від Середньої Наддніпряни до Середнього Побужжя, можливо аж до Дністра (рис. 1, 2)²¹. Наголосимо, що об'єктивніше і надійніше визначені його східні й особливо південні кордони, тоді як північні та західні межі залишаються непевними через слабку археологічну дослідженість суміжних регіонів. На Дніпровському Лівобережжі східний кордон вимальовується десь поміж рр. Псел та Ворскла [порівн.: 15]. Південний кордон на Дніпровському Правобережжі та у Дніпро-Бузькому межиріччі визначається доволі чітко, оскільки пам'ятки сусідніх дніпро-бузького лісостепоного і дніпро-дністровського степового варіантів ДПБК підходять впритул і не демонструють виразної буферної зони, або вона була дуже вузькою. Південну межу зі сходу на захід, від Дніпра до Південного Бугу, можна провести по сучасних містах: Верхньодніпровськ – Олександрія – Кропивницький – Новоукраїнка – Первомайськ. Далі на захід кордон проявляється дуже непевно. На південному заході донедавна ми його доводили до Південного Бугу. Нові, нехай і одиничні, проте показові, поховання дозволяють припускати продовження ареалу в цьому напрямі до Дністра. В західному напрямі відомі сьогодні могильники не виходять далі верхів'їв Гнилого і Гірського Тікичів. Водночас поселення локалізуються дещо далі – до верхів'їв Росі, Ірпеня і правобережжя Тетерева. Основна маса бабинських могильник не виходить північніше Києва, хоча крайнє північне поховання локалізується в гирлі Ірпеня. Однак бабинський ареал простягався і далі, про що свідчать серії виразних поселенських пам'яток Полісся (до 40 пунктів) – на гомельській ділянці Прип'яті, в гомельсько-чернігівській Наддніпряниці, чернігівсько-сумському Подесінні і Посейм'ї [11; 12; 17; 33]. За відсутності там досліджених поховальних пам'яток, оцінити їхню культурно-таксономічну приналежність наразі не видається можливим.

Могильники. Основним типом некрополів були курганні, тоді як ґрунтові трапляються вкрай зрідка. Курганне будівництво було найжвавішим серед локальних варіантів ДПБК: 15,3% поховань супроводжувалися могильними насипами і досипками; серед чітко стратифікованих поховань цей показник дорівнює 45,5% (для порівняння, в дніпро-дністровському варіанті цей показник складає 3,7/9,2%, дністро-прутському – 5,1/8,2%). Особливістю місцевої курганної традиції було оформлення підкурганного майданчика кільцевим або овально-прямокутним ровом (кожна шоста власне бабинська могила) з рештками поминальних тризн – кісток тварин і керамічного посуду (Любарці к. 5, Мирне-І к. 6, Пальмира к. 2, Поділля к. 3, Червона Слобода к. 3). Згадаємо одиничні нетипові випадки зведення подовжуючих досипок (Любарці к. 5) [5, рис. 5, 1] і спорудження довгої могили гантелеподібного типу (Черкаси к. 6-7) [14, рис. 56, 1]. Насиченість курганів похованнями в середньому дорівнює 1,66 п/к (поховань на курган) і є найнижчою серед локальних варіантів ДПБК (у дніпро-дністровському і дністро-прутському варіантах, для яких є типовим влаштування в кургані колективних могильників, цей показник складає, відповідно, 2,1 і 2,5 п/к). Нормою є локалізація впускних захоронень у південному секторі насипу (рис. 3, 1) [порівн.: 14, рис. 48, 1].

²¹ Пропонуємо зіставити описаний С.С. Березанською [5, с. 14] і графічно відтворений нами ареал середньодніпровського варіанту КБК (рис. 1, 1) з ареалом виділеного нами дніпро-бузького лісостепоного варіанту ДПБК (рис. 1, 2). Попри саму загальну схожість, наочно простежується відмінність обох ареалів, причому по всіх напрямках. Причина розбіжностей полягає в методиках: ми визначали ареал методом картографії діагностичних поховань, а С.С. Березанська – на підставі поселень [5, рис. 1], скоріш за все, інтуїтивно, адже поселення поки що локально-варіативно не диференціюються. Нагадаю, що в розпорядженні С.С. Березанської в цьому регіоні було близько 100 поселень і до 50 поховань [5, с. 14, 17].

Поховальною спорудою зазвичай виступає видовжена прямокутна/овальна яма з повздовжнім дерев'яним перекриттям. Візитівкою дніпро-бузької локальної групи виступають поховальні домовини у вигляді довбано-паленої труни-колоди, що їх виявлено щонайменше в 30 похованнях (10%) [порівн.: 22]. Чи не найпершу надійно зафіксовану колоду було досліджено 60 років тому А.П. Савчуком в кургані «Хрест» («Вибла Могила») у Переяславі-Хмельницькому [31]. Вкрай рідко, причому на кордонах ареалу, трапляються споруди на кшталт зрубів з дерев'яних брусів і колод, конструктивно відмінні від класичних дощатих рам ДПБК.

Способом поховання була інгумація у скорченому стані на лівому (81,4%), рідше правому (18,6%) боці. Орієнтацію небіжчиків відбиває діаграма (рис. 3, 2) [порівн.: 14, рис. 48, 2], яка засвідчує, що домінуючим сектором орієнтації був східний (62%), з перевагою південно-східного напрямку; значно менше, проте виразно, представлено й західний (25,5%). Позиції рук відбиває діаграма (рис. 3, 3), яка засвідчує переважання «адоративного» варіанту (62,9%). Особливо наголосимо на тому факті, що серед бабинських пам'яток Середньої Наддніпряниці немає поховань з випростаною позою небіжчика, як це свого часу вважала С.С. Березанська [5, с. 17, 19]. Ретельна ревізія не підтвердила цього, виявивши в списку або нереальні комплекси, або недостатньо документовані, або такі, що належать іншим культурам бронзового віку [16].

Інвентарем забезпечено 38% захоронень, що є найменшим показником для ДПБК (для порівняння: дніпро-дністровський варіант – 46,3%, дністро-прутський – 52,8%). Та й асортимент поховального приданого є вкрай обмеженим. Керамічний посуд трапився лише в кожному десятому похованні, дерев'яний посуд – в кожному сотому. Посуд з поховань представлено маленькими банками і біконічними формами (рис. 4, 23, 26, 27, 32). Дещо частіше за сусідні бабинські групи ДПБК в дніпро-бузьких курганах трапляється кераміка у складі тризн, репрезентована здебільшого великими реберчастими горщиками з характерними валиковими і прокресленими трикутно-паркетними та ялинково-паркетними орнаментальними композиціями. Особливістю кераміки дніпро-бузької групи ДПБК є її часте оздоблення багаторядними горизонтальними валиками, що наочно демонструє посуд зі складу тризн та поселенських колекцій (рис. 4, 28, 30, 31, 33, 36, 37).

Знаряддя і зброя представлені одиничними бронзовими ножами і крем'яними вістрями стріл (рис. 4, 20-22, 24, 25). Щоправда культурна атрибуція цих комплексів є непевною. До гарнітуру вбрання і прикрас належать кістяні пряжки-застібки, бронзове скроневе кільце, підвіски з просвердлених ікла собачого і зуба оленя, кістяні та фаянсові намистини. Загалом вироби з металу є рідкісними (1%). Кістяні пряжки є наймасовішою категорією інвентарю і трапляються в кожному четвертому похованні (рис. 4, 13-19). Зведена інформація по типам пряжок (рис. 3, 4) засвідчує, що у дніпро-бузькій групі ДПБК овальні пряжки трапляються майже втричі частіше за круглі (73% проти 27%), з вигнутим щитком – у п'ятеро частіше за плоскі (82% проти 18%), з додатковим маленьким отвором – більш ніж удесятеро частіше, ніж без нього (92% проти 8%).

Майже кожне тринадцяте поховання (7,7%) було забезпечене м'ясною їжею. Дніпро-бузькі могильники демонструють єдиний для всіх варіантів ДПБК стандарт напутньої їжі, який визначав покладення в могилу м'яса у формі вирізок грудинки, хребта, куприка, ніжок дрібної та великої рогатої худоби.

Поселення. З огляду на проблематичність атрибуції поховальних пам'яток, віднесення поселень до дніпро-бузького варіанту ДПБК здійснювалося на підставі їхньої локалізації в межах ареалу, окресленого завдяки картографії культурно-діагностичних поховань. Певна умовність цього кроку є очевидною, проте інші методи атрибуції наразі відсутні. Переважна більшість поселень нашого реєстру відома за матеріалами розвідок і лише на одиничних пам'ятках провадилися різномасштабні, здебільшого незначні розкопки. Більш-менш репрезентативні свідчення дали поселення Ходосівка і Яблунівка [24; 4, рис. 25, II, 34, I; 5, с. 15]. Яблунівське поселення на Росі, що досліджувалася 1970 р. С.С. Березанською, цікаве тим, що на ньому вдалося виявити і частково дослідити рештки п'яти напівземлянок [3]. Особлива значущість цієї пам'ятки полягає в її культурно-

хронологічній «чистоті», оскільки на ній представлено винятково матеріали бабинської культури.

Хронологія. Відносна хронологія пам'яток дніпро-бузького лісостепоного варіанту ДПБК найбільш надійно визначається курганною стратиграфією, яка засвідчує слідування бабинських комплексів за похованнями середньодніпровської (скорченими і випростаними) та інгульської катакомбної культур. Ні курганна, ні поселенська стратиграфія досі не дали надійних свідчень щодо хронологічного наступника бабинської культури в дніпро-бузькому лісостепу. Саме тому для розв'язання цього питання дослідники залучають дані радіокарбонного датування, які засвідчують зміну місцевої бабинської культури східним масивом тшинецького культурного кола, який на Дніпровському Правобережжі представлено пам'ятками києво-черкаської та подільської груп комарівської культури [26, с. 266, рис. 1; 3], а на Лівобережжі – здебільшого бережнівсько-маївської зрубної [14, с. 197; 30, рис. 1, с. 77].

Абсолютна хронологія визначається насамперед на підставі серії радіовуглецевих дат. Наразі відомо 14 дат ^{14}C для поховань дніпро-бузького варіанту ДПБК [14, с. 185, рис. 106; 23, табл. IV; 28, с. 37-38, табл. 3; 32]. Щоправда, видається, що більшість дат цієї серії є некоректними: в ній чітко виділяються дві групи, рання з яких цілком співвідноситься з абсолютним датуванням решти бабинських груп і синхронних їм посткатакомбних утворень, а пізня відповідає хронології культур післябабинсько-післялолінського часу (пізньої бронзи) – зрубної, сабатинівської, комарівської, тшинецької тощо [детальніше про це див.: 28, с. 40-45]. Згідно з коректними датами ранньої групи, абсолютна хронологія дніпро-бузького варіанту ДПБК сьогодні окреслюється діапазоном 2030-1678 BC cal (1 σ).

Висновки. Викладені дані засвідчують, що наприкінці середнього бронзового віку на теренах лісостепоної Наддніпряни мешкала людність осілих скотарів, що залишила по собі пам'ятки дніпро-бузького локального варіанту дніпро-прутської бабинської культури. Це археологічне утворення входить до складу культурної області Бабине, що охоплює величезні території степу і лісостепу між нижньою Волгою і низинами Дунаю.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Березанская С.С. Новые памятники эпохи бронзы и раннего железа в бассейне Сейма / С.С. Березанская // КСИИМК. – 1957. – Вып. 67. – С. 28-35.
2. Березанская С.С. Культуры средней бронзы в левобережном Полесье Украины / С.С. Березанская // КСИА АН УССР. – 1960. – Вып. 10. – С. 36-47.
3. Березанская С.С. Отчет о раскопках на поселении культуры многоваликовой керамики у с. Яблоновка Белоцерковского района Киевской области. – 8 с. – НА ІА НАНУ. – № 1970/45.
4. Березанская С.С. Северная Украина в эпоху бронзы / С.С. Березанская. – К.: Наук. думка, 1982. – 211 с.
5. Березанская С.С. Культура многоваликовой керамики / С.С. Березанская // Культуры эпохи бронзы на территории Украины / [С.С. Березанская, В.В. Отрощенко, Н.Н. Чередниченко, И.Н. Шарафутдинова]. – К.: Наук. думка, 1986. – С. 5-43.
6. Бобринский А.А. Курганы и случайные археологические находки близ местечка Смелы: В 3 т. – Т. I. – СПб., 1887. – X, 170, [2] с., ил., 24 л. ил., 2 л. карт. – Т. II. – СПб., 1894. – XXIII, 232 с.: 1 л. карт, 31 л. табл. – Т. III. – СПб., 1901. – XII, 174 с., ил., 21 л. ил., 2 л. карт.
7. Братченко С.Н. Культура многоваликовой керамики / С.Н. Братченко // Археология Украинской ССР: в 3 т. – К.: Наук. думка, 1985. – Т. I. – С. 451-458.
8. Добровольский А.В. Поселение бронзового века Бабино III / А.В. Добровольский // КСИА АН УССР. – 1957. – Вып. 7. – С. 40-48.
9. Журнал раскопок Н.Е. Бранденбурга 1888-1902 гг. – СПб.: Т-во Р. Голике и А. Вильборг, 1908. – 222 с.
10. Коваленко О.В. Стратифіковані кургани доби бронзи Сторожівського могильника / О.П. Коваленко, Д.П. Куштан, Р.С. Луговий // Археологія. – 2012. – № 3. – С. 83-96.

11. Кривальцэвіч М.М. Беларускае Палессе ў перыяд пераходу ад неалыту да эпохі бронзы: праблемы і перспектывы археалагічнага вывучэння / М.М. Кривальцэвіч // Wspólnota dziedzictwa kulturowego ziem Białorusi i Polski. – Warszawa, 2004. – S. 137-159.
12. Кривальцевич Н.Н. Многоваликовая керамика на территории Беларуси / Н.Н. Кривальцевич // На пошану Софії Станіславівни Березанської. – К.: Шлях, 2005. – С. 149-156.
13. Куштан Д.П. Периодизация и хронология памятников эпохи поздней бронзы Центральной Украины / Д.П. Куштан // Проблемы периодизации и хронологии в археологии эпохи раннего металла Восточной Европы: матер. тематич. науч. конф. – СПб.: Скифия-принт, 2013. – С. 80-85.
14. Куштан Д.П. Південь лісостепового Подніпров'я за доби пізньої бронзи / Д.П. Куштан // Археологический альманах. – № 29. – Донецк: Донбасс, 2013. – 232 с.
15. Литвиненко Р.А. К оценке культуры многоваликовой керамики Левобережной украинской лесостепи / Р.А. Литвиненко // Проблемы истории и археологии Украины: тез. докл. науч. конф. – Харьков, 1999. – С. 9-10.
16. Литвиненко Р.О. До проблеми випростаних поховань культури Бабине Середньої Наддніпрянщини / Р.О. Литвиненко // Історичні і політологічні дослідження. – 2007. – № 1/2 (31/32). – С. 343-348.
17. Литвиненко Р.О. До оцінки периферійних груп Бабине Полісько-Лісостепової Наддніпрянщини / Р.О. Литвиненко // Вісник Донецького університету. – Серія Б: Гуманітарні науки. – 2008. – Вип. 2. – С. 180-190.
18. Литвиненко Р.О. Пам'ятки типу Бабине III: від культури до культурного кола / Р.О. Литвиненко // Нові сторінки історії Донбасу. – Кн. 15/16. – Донецьк: Вид-во Дон. ун-ту, 2008б. – С. 342-354.
19. Литвиненко Р.О. Культурне коло Бабине (за матеріалами поховальних пам'яток): автореф. дис. ... д-ра іст. наук.: 07.00.04 / Ін-т археол. НАНУ. – К., 2009. – 32 с.
20. Литвиненко Р.О. Методика культурно-таксономічного групування пам'яток бабинського типу / Р.О. Литвиненко // Вісник Донецького національного університету. – Серія Б: Гуманітарні науки. – 2009. – № 1. – С. 141-150.
21. Литвиненко Р.А. Культурный круг Бабино: название, таксономия, структура / Р.А. Литвиненко // КСИА. – 2011. – Вып. 225. – С. 108-122.
22. Лысенко С.Д. Погребения Среднего Поднепровья в колодах / С.Д. Лысенко // Археология и древняя архитектура Левобережной Украины и смежных территорий. – Донецк: Східний видавничий дім, 2000. – С. 70-72.
23. Лысенко С.Д. Абсолютная хронология восточного массива тшинецкого культурного круга / С.Д. Лысенко // Проблемы эпохи бронзы Великой Степи. – Луганск: Глобус, 2005. – С. 37-60.
24. Лысенко С.Д. Комплекс памятников эпохи бронзы – начала раннего железного века у с. Ходосовка (по результатам исследований 2003 г.) / С.Д. Лысенко // Охорона культурної спадщини Київської області. Проблеми, матеріали, дослідження. – К.: Академперіодика, 2006. – С. 91-137.
25. Лысенко С.Д. Костяные пряжки Среднего Поднепровья – отголоски «героической эпохи» в Евразийской степи / С.Д. Лысенко // Происхождение и распространение колесничества. – Луганск: Глобус, 2008. – С. 166-182.
26. Лысенко С.Д. Тшинецкий культурный круг и проблемы перехода к раннему железному веку в Северной Украине / С.Д. Лысенко // Российский археологический ежегодник. – 2012. – № 2. – С. 263-275.
27. Лысенко С.Д. Курганний могильник комарівської культури біля с. Буківна / С.Д. Лысенко, Є.І. Шкляревський, С.М. Разумов, П.К. Макарович // Археологія. – 2015. – № 3. – С. 58-78.
28. Мимоход Р.А. Радиоуглеродная хронология блока посткатакомбных культурных образований / Р.А. Мимоход // Матеріали та дослідження з археології Східної України. – № 10. – Луганськ: Вид-во СНУ, 2011. – С. 32-55.

29. Мимоход Р.А. Посткатакомбный период в Нижнем Поволжье: от криволукской культурной группы к волго-донской бабинской культуре / Р.А. Мимоход // КСИА. – 2014. – Вып. 232. – С. 100-119.

30. Отрощенко В.В. К истории племен срубной общности / В.В. Отрощенко // Археология восточноевропейской лесостепи. – Вып. 17: Доно-Донецкий регион в эпоху бронзы. – Воронеж: Изд-во Ворон. ун-та, 2003. – С. 68-96.

31. Савчук А.П. Нові пам'ятки часу пізньої бронзи на Київщині / А.П. Савчук // Матеріали XIII конференції Інституту археології АН УРСР, присвяченої 50-річчю Академії наук УРСР (Київ, 1968 р.). – К.: Наук. думка, 1972. – С.119-121.

32. Klochko V.I. Radiocarbon chronology of the early and middle bronze age in the Middle Dnieper region. The Mironivka barrows / V.I. Klochko // Baltic-Pontic studies. – Vol. 7: The foundations of radiocarbon chronology of cultures between the Vistula and Dnieper: 3150-1850 BC. – Poznań, 1999. – P. 163-195.

33. Kryvaltsevich M. Babyno-type ceramics in the Eastern Polessiye / Mikola Kryvaltsevich // Bultic-Pontic studies. – Vol. 18: The Ingul-Donets Early Bronze civilization as springboard for transmission of Pontic cultural patterns to the Baltic drainage basin. 3200-1750 BC. – Poznań, 2013. – P. 139-161.

Roman Lytvynenko

BABYNE'S SIGHTS OF MIDDLE DNIPRO BASIN IN THE SISTEM OF BABYNE CULTURAL CIRCLE

The article is devoted to the general characterization and evaluation of the Babyne's sights of Middle Dnipro basin. The conclusion of belonging of these monuments to Dnipro–Bug local variant of the Dnipro–Prut Babyne culture.

Keywords: *Middle Dnipro basin, Bronze Age, Babyne Cultural Circle, Dnipro–Prut Babyne culture, Dnipro–Bug local variant, burial grounds, settlements.*

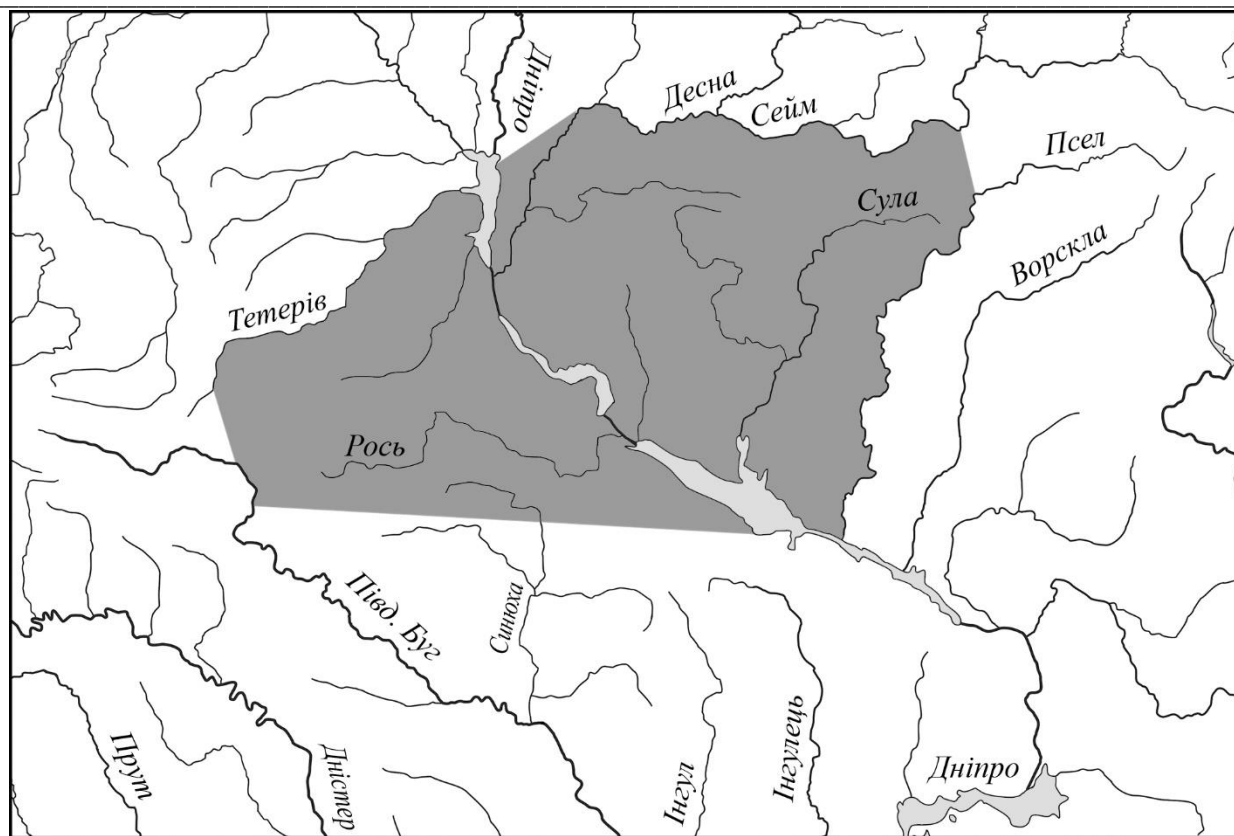

Рис. 1. Ареал середньодніпровського варіанту КБК (за: Березанская, 1986)

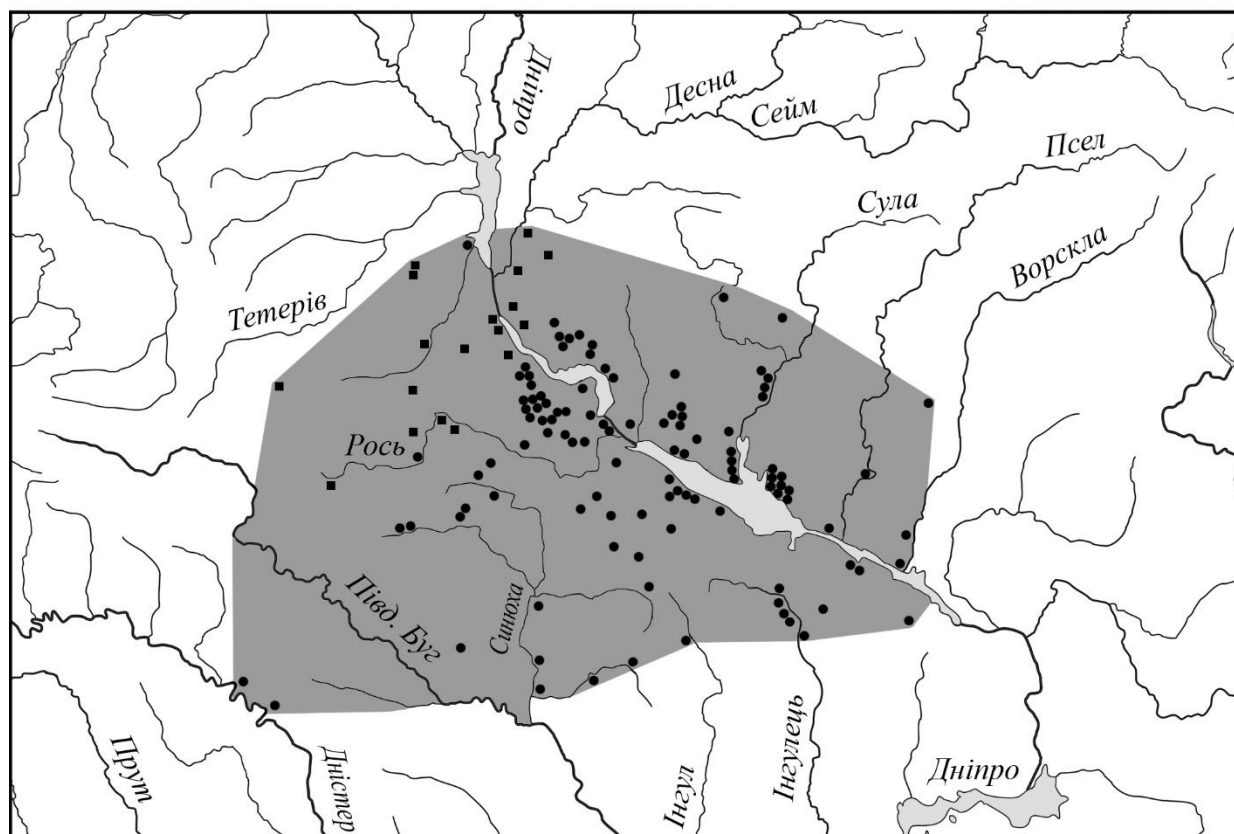

Рис. 2. Ареал дніпро-бузького варіанту ДПБК (за: Литвиненко, 2009)

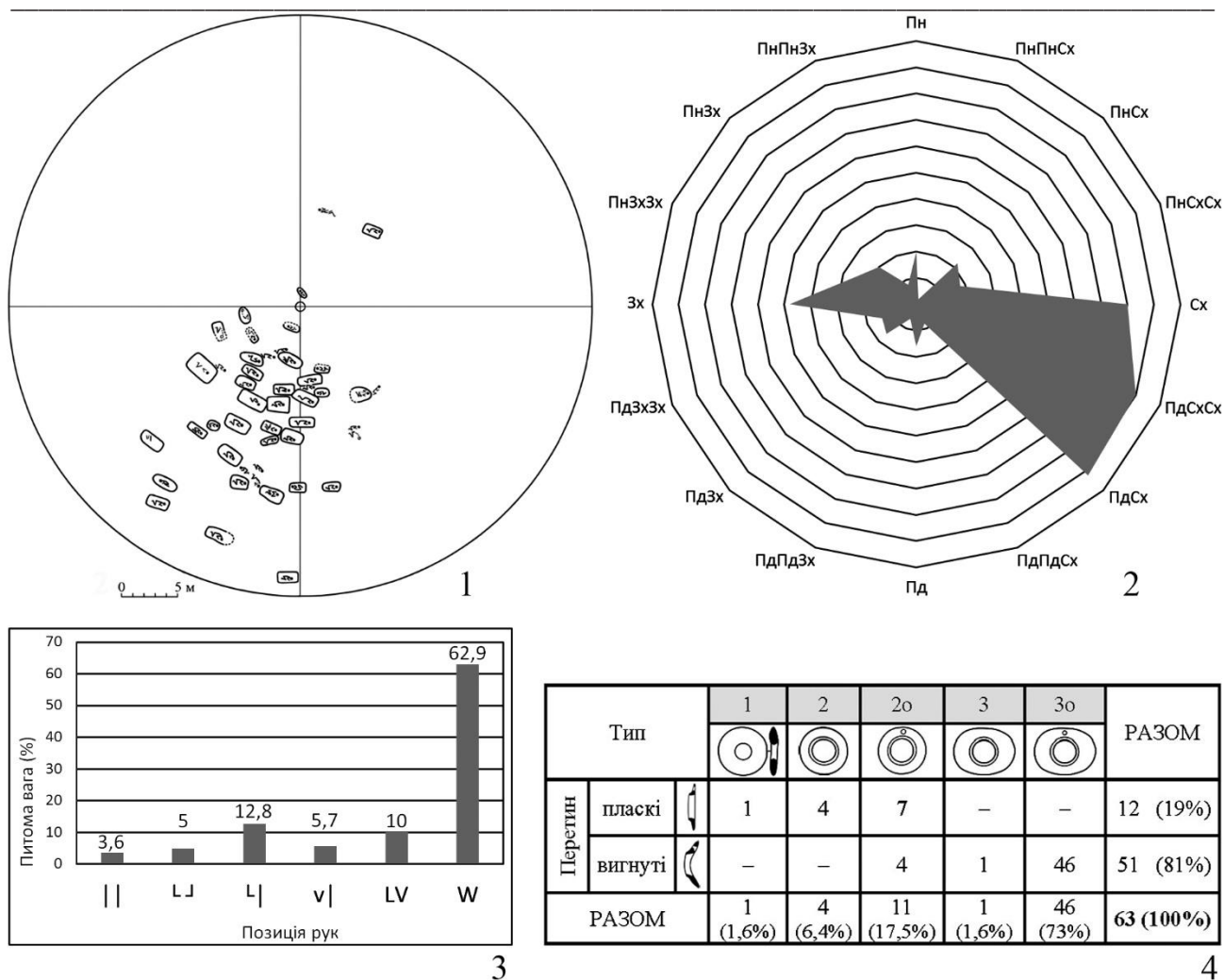

Рис. 3. Обрядові характеристики могильників дніпро-бузького варіанту ДПКБ:
 1 – локалізація впускних поховань в межах курганного насипу; 2 – орієнтації небіжчиків;
 3 – положення рук небіжчиків; 4 – класифікація пряслок.

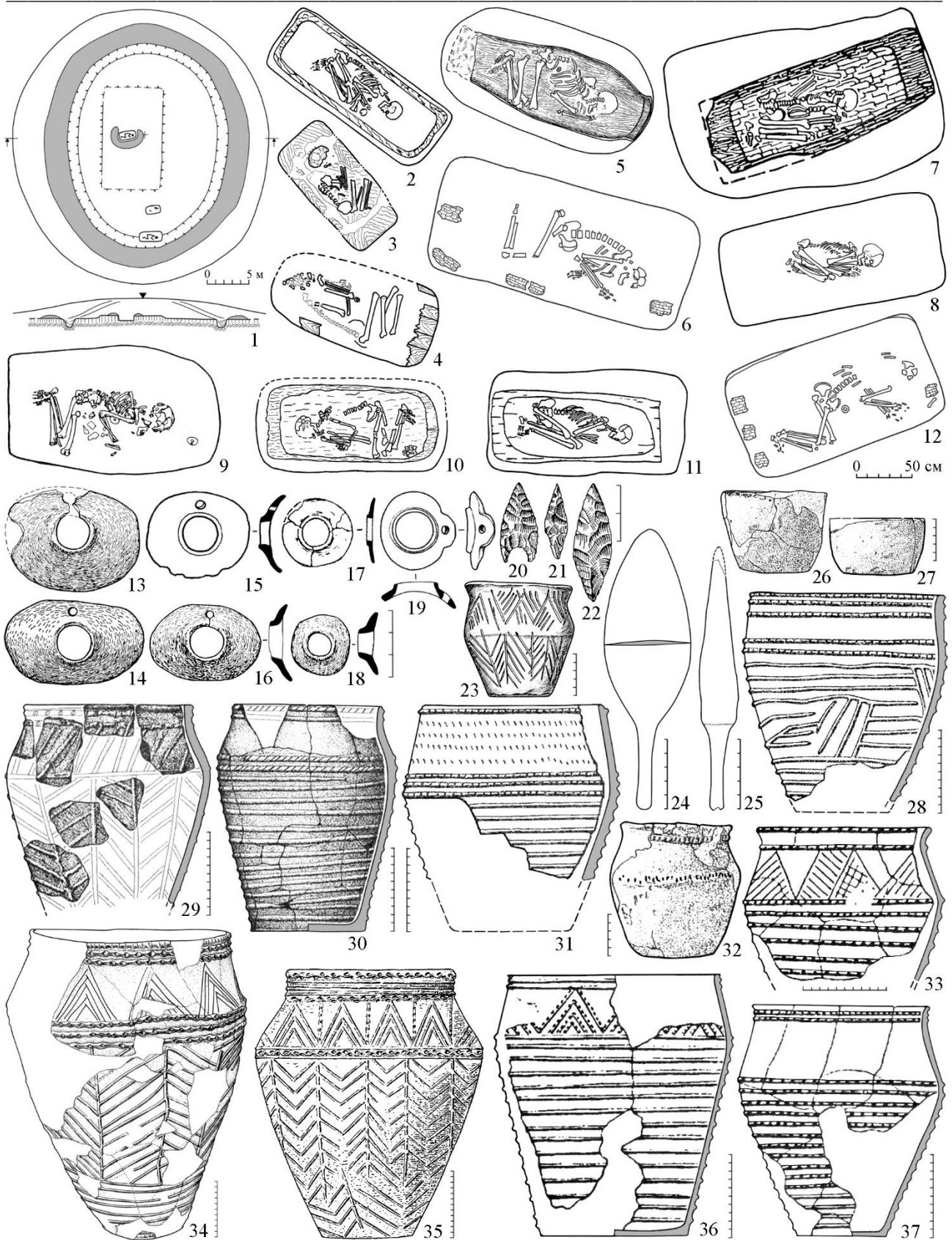

Рис. 4. Археологічний комплекс дніпро-бузького варіанту ДПБК

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Авраменко Світлана Михайлівна – молодший науковий співробітник науково-дослідного відділу «Музей історії архітектури Середньої Наддніпрянщини нового та новітнього часу» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Астапенко Наталія Василівна – науковий співробітник НДВ «Поділля і зона вітряків» Національного музею народної архітектури та побуту України.

Білоусько Валентина Миколаївна – молодший науковий співробітник НДВ «Музей трипільської культури» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Більченко Інна Валеріївна – старший науковий співробітник НДВ «Меморіальний музей Г.С.Сковороди» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Бова Ірина Сергіївна – завідувач НДС «Музей історії лісового господарства Середньої Наддніпрянщини» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Бойко Надія Андріївна – завідувач НДВ «Музей-діорама «Битва за Дніпро в районі Переяслава і створення Букринського плацдарму восени 1943 року» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»

Бойченко Валентина Федорівна – зберігач групи «Живопис» НДВ науково-фондової роботи Національного музею народної архітектури та побуту України.

Болюк Олег Миколайович – докторант відділу народного мистецтва Інституту народознавства Національної академії наук України, кандидат мистецтвознавства.

Бузян Галина Миколаївна – старший науковий співробітник НДВ «Археологічний музей» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Верговський Сергій Володимирович – архітектор, старший науковий співробітник НДВ «Середня Наддніпрянщина» Національного музею народної архітектури та побуту України.

Верговська Марія Сергіївна – науковий співробітник НДВ «Наддніпрянщина та Південь України» Національного музею народної архітектури та побуту України.

Вовкодав Сергій Михайлович – завідувач НДС «Музей космосу» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Вовченко Петро Трохимович – старший науковий співробітник НДВ «Полісся, Полтавщина та Слобожанщина» Національного музею народної архітектури та побуту України.

Гедз Віталій Анатолійович – директор Макарівського районного історико-краєзнавчого музею, кандидат історичних наук.

Главацька Людмила Анатоліївна – старший науковий співробітник НДВ «Карпати» Національного музею народної архітектури та побуту України.

Громова Олена Петрівна – начальник НДВ «Карпати» Національного музею народної архітектури та побуту України.

Грудевич Тетяна Вадимівна – завідувач НДС «Музей «Поштова станція» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Губський Сергій Іванович – науковий співробітник відділу історичних студій Науково-дослідного інституту українознавства МОН України.

Дембіцький Станіслав Семенович – старший науковий співробітник НДВ «Музей «Заповіту» Т.Г. Шевченка» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Дубина Руслан Вікторович – старший науковий співробітник НДВ «Поділля і зона вітряків» Національного музею народної архітектури та побуту України.

Жам Олена Михайлівна – завідувач НДВ «Музей хліба» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Зайка Наталія Любомирівна – завідувач НДС «Музей українського рушника» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Косицька Зінаїда Миколаївна – молодший науковий співробітник відділу образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва Інституту мистецтвознавства, фольклористики та

етнології ім. М. Рильського НАН України, член Національної спілки майстрів народного мистецтва України.

Зозуля Ніна Олексіївна – начальник НДВ «Поділля і зона вітряків» Національного музею народної архітектури та побуту України.

Зубер Світлана Миколаївна – завідувач НДС «Музей українських обрядів» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Зяблюк Надія Степанівна – етнограф, Заслужений працівник культури України.

Іваненко Анатолій Олександрович – завідувач науково-методичного відділу охорони культурної спадщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Калінович Олена Ігорівна – завідувач НДС «Музей народного одягу Середньої Наддніпрянщини» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Калінович Юрій Борисович – старший науковий співробітник НДВ науково-фондової роботи Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Карандєєва Тетяна Іванівна – старший науковий співробітник НДВ «Полісся. Полтавщина та Слобожанщина» Національного музею народної архітектури та побуту України.

Кобаса Галина Романівна – молодший науковий співробітник фондового відділу Національного заповідника «Замки Тернопілля»

Кожолянко Георгій Костянтинович – професор кафедри етнології, античної і середньовічної історії Чернівецького національного університету імені Ю.Федьковича, доктор історичних наук, професор.

Кожолянко Олександр Георгійович – заступник голови Буковинського етнографічного товариства, доктор історичних наук, доцент.

Конюшенко Юлія Анатоліївна – старший науковий співробітник 1-го науково-експозиційного відділу КЗ «Харківський історичний музей ім. М.Ф. Сумцова», кандидат історичних наук.

Копилова Світлана Володимирівна – завідувач відділу науково-експозиційної роботи Національного заповідника «Хортиця», кандидат філософських наук.

Костенко Людмила Анатоліївна – старший науковий співробітник Національного музею народної архітектури та побуту України.

Костюк Наталія Василівна – молодший науковий співробітник НДС «Музей кобзарства» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Кулішова Олеся Федорівна – старший науковий співробітник Національного історико-архитектурного заповідника «Кам'янець».

Кухарєва Наталія Михайлівна – завідувач НДВ «Музей «Заповіту» Т.Г. Шевченка» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Кушерський Андрій Мирославович – молодший науковий співробітник Фонду Президентів України Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Кучеренко Ірина Ігорівна – завідувач НДС «Музей класика єврейської літератури Шолом-Алейхема» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Ликова Оксана Григорівна – науковий співробітник Відділу сучасної художньої кераміки Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному.

Литвиненко Роман Олександрович – завідувач кафедри всесвітньої історії Донецького національного університету ім. Василя Стуса, доктор історичних наук, професор.

Литовченко Олександр Леонідович – молодший науковий співробітник відділу науково-просвітницької роботи Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній».

Миколаєнко Євгеній Васильович – аспірант кафедри історії та культури України ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Мицик Юрій Андрійович – головний науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського НАН України, доктор історичних наук.

Назаренко Людмила Станіславівна – учений секретар Національного музею народної

архітектури та побуту України.

Павлик Наталія Миколаївна – старший науковий співробітник НДВ «Музей «Заповіту» Т.Г. Шевченка» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Пригонюк Світлана Петрівна – завідувач НДС «Музей козацької слави. Роботи В. Завгороднього» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Прокопенко Катерина Володимирівна – головний зберігач фондів Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Прядко Олександр Олегович – завідувач НДС «Археологічна експедиція» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Ревега Віктор Васильович – старший науковий співробітник НДВ науково-фондової роботи Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Ревега Наталія Миколаївна – старший науковий співробітник НОВ екскурсійно-масової роботи Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Русінова Тамара Вікторівна – головний зберігач відділу науково-фондової роботи Національного музею народної архітектури та побуту України.

Свирида Раїса Олександрівна – начальник НДВ «Середня Наддніпрянщина» Національного музею народної архітектури та побуту України.

Склярова Олена Михайлівна – науковий співробітник відділу історичних студій Науково-дослідного інституту українознавства МОН України.

Сокульський Арнольд Леонідович – старший науковий співробітник Національного заповідника «Хортиця», доктор історичних наук.

Сокульський Євген Арнольдович – директор інформаційного центру Запорізького національного університету.

Солдатова Каріна Олександрівна – науковий співробітник відділу археології Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця».

Тарасенко Інна Юріївна – науковий співробітник Інституту української археології та джерелознавства ім. М.С.Грушевського НАН України, кандидат історичних наук.

Татарчук Мирослава Андріївна – старший науковий співробітник НДВ народного мистецтва та фольклору Національного музею народної архітектури та побуту України.

Тетеря Дмитро Адольфович – завідувач НДВ «Музей трипільської культури» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Тетеря Світлана Анатоліївна – завідувач НДС «Музей кобзарства» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Ткаченко Наталія Григорівна – завідувач НДВ «Музей історії Української Православної Церкви» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Товкайло Андрій Васильович – аспірант кафедри історії та культури України ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Троцька Валентина Іванівна – старший науковий співробітник відділу археологічної кераміки Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному.

Фігурний Юрій Степанович – завідувач відділу української етнології Науково-дослідного інституту українознавства МОН України, кандидат історичних наук.

Філіпова Ганна Володимирівна – аспірант Центру пам'яткознавства НАН України і УТОПШ.

Філь Вікторія Олександрівна – науковий співробітник НДВ «Народного мистецтва та фольклору» Національного музею народної архітектури та побуту України, член Національної спілки майстрів народного мистецтва України.

Чергик Наталія Юріївна – старший науковий співробітник відділу науково-експозиційної роботи Національного заповідника «Хортиця».

Чередниченко Лідія Сергіївна – завідувач НДС «Музей декоративно-ужиткового мистецтва Київщини» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Чечель Жанна Анатоліївна – старший науковий співробітник Відділу етнографії українського гончарства Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному.

Шакула Валентина Миколаївна – молодший науковий співробітник НДВ «Музей хліба» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Шкіра Людмила Миколаївна – завідувач НДВ «Музей народного сухопутного транспорту Середньої Наддніпрянщини» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Шкіра Микола Володимирович – завідувач НДФ «Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Юрійчук Марія Василівна – заступник директора з навчально-виховної роботи ЗОШ І-ІІ ступеня с. Новосілка, Заліщицький р-н, Тернопільська обл.

Юрченко Олександр Васильович – старший науковий співробітник НДС «Археологічна експедиція» Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», кандидат історичних наук.

Якубенко Олена Олександрівна – провідний зберігач сектору «Археологія доби каменю-бронзи» Національного музею історії України.

Наукове видання

ПЕРЕЯСЛАВІКА

Наукові записки

Збірник наукових статей

Випуск 12 (14)

Відповідальність за достовірність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори публікацій.

Передрук та відтворення опублікованих матеріалів будь-яким способом дозволяється лише при посиланні на «ПЕРЕЯСЛАВІКА: Наукові записки НІЕЗ «Переяслав»: зб. наук. статей.

Адреса редакції: вул. Шевченка, 8, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна, 08400.

*Комп'ютерна верстка та дизайн: Гайдаєнко І.В.
Дизайн обкладинки: Вовкодав С.М.*

Підписано до друку 30.11.2017 р. Формат 60x84 1/8.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Наклад 300. Зам. № 271. Ум. друк. арк. 41,35.
Виготівник ФОП Домбровська Я. М., свідоцтво про
державну реєстрацію №2 340 000 0000 003 646
від 15.07.2015 р. 08055,
Київська обл., Макарівський р-он.,
с. Вільне, вул. Чапаєва, 16а,
e-mail: devis519@ukr.net

